

Visie op begaafde leerlingen

Vrije School Utrecht

1. Onze uitgangspunten

Wij willen op onze school kinderen helpen in hun totale proces van volwassenwording; het 'zichzelf' worden. Dit gaat niet alleen om de ontwikkeling van cognitieve vaardigheden, maar ook om de ontwikkeling van het gevoelsleven, de wilskracht en de eigen uniciteit. Bepaalde vaardigheden zijn weliswaar nodig om in onze cultuur te kunnen functioneren, zoals bijvoorbeeld lezen en schrijven, maar leren is vooral een middel om vermogens (competenties) te ontwikkelen en geen doel op zich.

Op onze school wordt gewerkt met ontwikkelingsfasegericht onderwijs, dat betekent dat er na de kleuterklas jaargroepen zijn (klas 1 t/m 6) en dat de kinderen in principe niet blijven zitten. Dit heeft tot gevolg dat er veel niveauverschillen zijn in de klassen. We zien het als een uitdaging om binnen het klassikale onderwijs te differentiëren. De leerkracht geeft de lesstof zo vorm dat hij de lesstof aanbiedt op 3 niveaus. Sommige kinderen hebben extra uitleg en ondersteuning nodig, zoals bijvoorbeeld verlengde instructie, de meeste kinderen hebben precies genoeg aan de basisstof, en sommige kinderen vragen juist meer uitdaging.

Op de Vrije School Utrecht geven we de extra ondersteuning en extra uitdaging in eerste instantie binnen de klas. De basis van ons onderwijs is de houding van de leerkracht tegenover de leerlingen, die tijdig signaleert wat een leerling nodig heeft en dit adequaat aanbiedt. Pas als er nog meer nodig is, wordt hulp buiten de klas gegeven, zoals Remedial Teaching, Prismagroep of een eigen leerlijn.

2. Wat zijn 'begaafde' leerlingen?

In het hedendaags onderwijs is 'omgaan met verschillen' een centraal thema geworden en in verband hiermee is er de laatste jaren een toenemende belangstelling voor (hoog)begaafdheid. Er bestaat echter geen eenduidige definitie van deze term. Wij zien begaafde kinderen als kinderen met intrinsieke motivatie en capaciteit om te leren en hun mogelijkheden creatief vorm te geven. Kinderen van wie de ogen gaan schitteren als ze uitgedaagd worden. Het is een misvatting te denken, dat deze 'slimme kinderen zich wel redden'. Wel 30% van alle begaafde leerlingen in het primair onderwijs presteert onder. Ook deze groep heeft structurele begeleiding op eigen niveau nodig.

Uitgaande van onze visie, willen wij ook deze leerlingen optimale kansen en zorg bieden. Begaafde kinderen zijn cognitief talentvolle leerlingen met uiteenlopende onderwijsbehoeften en daarom willen we op individuele basis kijken naar de benodigde extra uitdaging en ondersteuning voor elke leerling. We kijken hierbij zowel naar het intellectueel en creërend (denk)vermogen, als naar de motivatie en het sociaal-emotioneel functioneren.

3. Stappenplan

Het stappenplan voor begaafde kinderen bestaat op de Vrije School Utrecht uit 3 stappen: signaleren, verder onderzoeken en begeleiden.

3.1 Signaleren

Aandacht voor begaafdheid begint met een goede wijze van signalering. Wanneer en hoe signaleren wij op onze school?

- in de kleuterklas
- bij de overgang naar de eerste klas
- als jaarlijkse gewoonte in de onderbouw
- stimulerend signaleren in de klas
- wanneer ouders hier om vragen
- n.a.v. de Prismagroep

Wij signaleren o.a. met behulp van diverse meetinstrumenten zoals observaties en screeningslijsten.

Wanneer ouders gedachten/zorgen/vragen inbrengen omtrent eventuele (hoog)begaafdheid van hun kind, vullen de leerkracht en de ouders een vragenlijst in en de ouders wordt gevraagd hun bevindingen op papier te zetten. Indien nodig bespreekt de kleuter-/klassenleerkracht zijn indruk met de Intern Begeleider. De IB-er kan besluiten het kind verder te screenen met het Digitale Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid, hiermee kan de IB-er begaafde leerlingen verder onderzoeken voor specifieke begeleidingsadviezen.

Ouders kunnen er zelf voor kiezen hun kind buiten school op eigen kosten te laten testen op hoogbegaafdheid. Dit is pas zinvol vanaf 8 jaar. De school neemt zo mogelijk de aanbevelingen uit het onderzoek over.

Wanneer er tussen school en ouders een blijvend verschil van visie blijkt te zijn t.a.v. eventuele begaafdheid en de begeleiding van een kind wordt de schoolleiding erbij betrokken en heeft die beslisrecht.

3.2 Verder onderzoeken

Uit het signaleren kunnen verschillende type begaafde kinderen naar voren komen:

- Zeer begaafde kinderen: zijn kinderen die op elk gebied bovengemiddeld presteren, dus zowel cognitief als ook sociaal-emotioneel, qua motivatie, werkhouding en creativiteit.

→ Deze kinderen gaan in ieder geval structureel naar de Prismagroep vanaf klas 3.

- Dubbel bijzondere leerlingen: zijn (hoog)begaafde leerlingen met een bijzondere ontwikkeling of leerstoornis zoals ASS/AD(H)D/dyslexie/dyscalculie en scoren daardoor op een of meer gebieden minder hoog maar worden wel als zeer begaafd gezien.

→ Deze kinderen hebben mogelijk individuele begeleiding nodig van een RT-er of (gedrags-)specialist (middels een specifiek individueel of klassenarrangement dat wordt aangevraagd door de IB-er) en kunnen daarnaast baat hebben bij de Prismagroep. De leerkracht maakt een ontwikkelingsperspectief (OPP). De IB-er onderzoekt hen m.b.v. DHH.

- Begaafde kinderen: kunnen het niveau in de klas makkelijk aan en scoren op bepaalde gebieden bovengemiddeld.

→ Op die gebieden waarop zij bovengemiddeld scoren, is het belangrijk dat zij extra uitdaging krijgen om ook binnen die gebieden te blijven groeien en zich verder te ontwikkelen. Deze kinderen krijgen in de klas verrijkingsstof aangeboden in de vorm van moeilijke reken-/taaltoppers/moeilijkste niveau van de rekenmethode. Per kind wordt bekeken of het daarnaast extra uitdaging buiten de klas nodig heeft, zoals Prismagroep of Spaans. Dit kan ook per periode veranderen. De klassenleerkracht blijft de toetsresultaten goed volgen.

- Onderpresteerders: Deze kinderen worden als begaafd ingeschat maar functioneren toch niet goed. Niet alle kinderen die begaafd zijn, laten dit zien door hun schoolresultaten. Een wisselend beeld is typisch voor de onderpresteerder. Wel 30% van alle begaafde leerlingen in het primair onderwijs presteert onder. Dat kan zowel absoluut onderpresteren zijn (onder de norm) als relatief onderpresteren (voldoen aan de norm maar onder het eigen kunnen). Begaafde kinderen kunnen zich binnen 6 weken al aanpassen aan de norm van de klas en hun talent dus als het ware verstoppen. Vooral bij beginnende kleuters en na de overgang naar de eerste klas zijn we hier heel alert op.

→ Juist voor deze groep is het heel belangrijk om hen tijdig te herkennen, zodat ook zij kunnen leren om hun talenten zichtbaar te maken. Zij hebben extra begeleiding en uitdaging nodig maar de Prismagroep is niet altijd voldoende antwoord op hun vraag. Mogelijk is nog extra individuele begeleiding binnen of buiten school nodig, hiervoor kan de IB-er adviseren dan wel doorverwijzen. Bij het vermoeden van onderpresteren spreken de leerkracht (en evt. IB-er) met de ouders. De leerkracht en de ouders vullen een vragenlijst in. De IB-er onderzoekt het kind evt. m.b.v. DHH en/of een kindertekening. Ook kan een kinderbespreking zinvol zijn.

3.3. Begeleiden van begaafde leerlingen

We willen dat begaafde kinderen zich op onze school binnen een uitdagende leeromgeving in hun eigen tempo en zonder belemmeringen kunnen ontwikkelen. Als een kind kan groeien in zijn kennis en kunde, groeit tegelijkertijd ook het welbevinden en zelfvertrouwen. Hoewel de nodige onderwijsaanpassing in de praktijk per individueel kind verschilt, hebben we de grote lijnen schoolbreed vastgelegd.

In de kleuterklassen biedt het brede aanbod van ontwikkelingsstof, de tijd en ruimte om zich vrij te ontplooiën voldoende mogelijkheden voor alle kleuters. In de klas zijn er diverse speelhoeken voor het vrije spel, zoals bouwhoek, knikkerbaan, timmerhoek, leeshoek, een open atelier, bouw materiaal en worden veel verschillende soorten knutselactiviteiten en handwerk aangeboden. Ook is er extra uitdagend speel materiaal, zoals puzzels, kapla, magnetisch/technisch bouw materiaal en smartgames; dit wordt onderling uitgewisseld voor de variatie. De oudste kleuters bouwen en verzorgen hun eigen portfolio. Voor begaafde kleuters is herhaling nog steeds heel fijn en de ontwikkeling van de bewegingszin, tastzin, het samen spelen en ontdekkend leren heel belangrijk. Hun leerhonger wordt gestild d.m.v. extra uitdagende open vragen, prikkelende opdrachten en het uitdagen tot nieuwe ontdekkingen binnen het vrije spel.

In klas 1 t/m 6

In het vrijeschoolonderwijs wordt al een zeer brede bagage meegegeven aan de kinderen d.m.v. de vertelde verhalen, het zelf maken van periodeschriften en de vele kunstvakken. Toch blijft het voor alle vakken belangrijk om begaafde kinderen uit te dagen en in het leren te stappen, de hogere orde denkvaardigheden en de verschillende denkstijlen aan te spreken. In klas 1 t/m 6 wordt verrijkingstof in de vorm van moeilijkere taal- en rekentoppers, moeilijk rekenwerk van de Wereld in Getallen en smartgames aangeboden aan kinderen die de basisstof beheersen. In de wekelijkse Prismagroep volgen begaafde kinderen van klas 3 t/m 6 een speciaal programma. Ook maken ze extra prismawerk in de klas. De begaafde kinderen uit klas 3 t/m 6 die specifiek op taalgebied voorlopen, krijgen extra taaluitdaging in de vorm van Spaanse les. De IB-er en klassenleerkracht besluiten in het breed overleg dat 2 x per jaar plaatsvindt, welke kinderen welke verrijkingstof krijgen. Ook zoekt de leerkracht altijd actief naar mogelijkheden om een kind met een specifiek talent extra uit te dagen en in het zonnetje te zetten. Bijvoorbeeld door een goede tekenaar spontaan een bordtekening te laten maken en hier feedback op te geven ter verbetering, en ook uitgebreider door een kind te vragen een presentatie te laten geven, een vormtekening te ontwerpen of een werkstuk te laten maken over een favoriet onderwerp.

Prismagroep

In 2012 begonnen als individuele ondersteuning aan leerlingen met leerlinggebonden financiering, is de Prismagroep (voorheen plusklas) in de loop der jaren uitgegroeid tot een wekelijkse les door de prismaleerkracht als basis voor de begeleiding van begaafde kinderen op onze school. In deze Prismagroep volgen de kinderen een speciaal programma. Dit zijn begaafde leerlingen met uiteenlopende onderwijsbehoeften, die tenminste over een hoog intellectueel vermogen beschikken. De Prismagroep bestaat uit groepjes van 2 – 10 kinderen uit hun eigen klas (klas 3 t/m 6). Deze groepjes worden twee keer per jaar in het breed overleg samengesteld door de klassenleerkracht en intern begeleider op basis van de volgende toelatingscriteria. Deze criteria zijn overigens geen exacte wetenschap.

- In brede zin (zeer) hoog presteren, dus cognitief (bij taal én rekenen, volgens citoscore én periode beoordeling), sociaal/emotioneel, en qua motivatie, werkhouding en creativiteit.
- Of: op enkele gebieden minder hoog presteren door (mogelijke) co-morbiditeit, bijv. dyslexie/ADHD/ASS.
- Of: (vermoedelijk) onderpresteren: het kind lijkt begaafd maar het komt er niet uit, vertoont mogelijk aanpassings-/probleemgedrag, afhaken en/of faalangst.
- Voor elke leerling die eventueel in aanmerking komt, vult de leerkracht een vragenlijst in. Hierbij wordt minstens de helft van de genoemde kenmerken gesignaleerd door leerkracht. Bij een lagere score wordt het kind besproken door de klassenleerkracht en IB-er, waarbij de IB-er beslist. Indien nodig vraagt de IB-er de ouders een vragenlijst in te vullen. In geval van verschil van mening tussen ouders en school wordt de schoolleiding erbij betrokken en heeft die beslisrecht.
- Leerlingen die alleen hoog scoren op een enkel gebied, dus rekenen óf taal, en niet onderpresteren, gaan niet per se naar de Prismagroep maar hebben recht op verrijking in de klas voor rekenen of taal en Spaans.
- Gestreefd wordt naar zo min mogelijk wisselingen in de loop van het schooljaar.

De klassenleerkracht informeert de ouders over het beginnen dan wel (voorlopig) stoppen met de Prismagroep via de telefoon, een 10 minuten gesprek of het getuigschrift. Hebben ouders vragen hierover, gaan zij eerst naar de leerkracht.

Doelstelling van de prismagroep:

De Prismagroep is geen prestigieus eliteclubje, maar een groepje kinderen dat extra oefent in het leren leren: het ontwikkelen van growth mindset in plaats van fixed mindset. Oftewel oefenen met doorzetten bij tegenslag, aangaan van uitdagingen, focussen op wat je wilt leren en omgaan met perfectionisme, onzekerheid en faalangst, complimenten of kritiek. De kinderen krijgen extra uitdaging, oefenen specifieke leervaardigheden en vergroten hun zelfbewustzijn, eigen verantwoordelijkheid en zelfkennis over passende leerstrategieën. Ze worden aangesproken in hun analytisch denken (inzicht, abstract denken, overzicht, logica, formules, evaluatie, informatieverwerking, ruimtelijk inzicht), creatief denken (associëren, brainstormen, flexibiliteit, inlevingsvermogen, originaliteit, vormgeving) en praktisch denken (effectiviteit, doorzettingsvermogen, planning, teamwork, zelfkennis, overtuigingskracht).

Wat gebeurt er in de prismagroep?

- In de Prismagroep volgen de groepjes van klas 3 t/m 6 per klas een speciale leerlijn. Deze doorgaande leerlijn is gedifferentieerd naar niveau en leeftijdsfase en sluit zo veel mogelijk aan bij het vrijeschoolleerplan. Het werk in de Prismagroep is overigens niet vrijblijvend.
- De lessen beginnen met een gezamenlijke oefening, aanmoediging of metacognitief onderwijsleergesprek, waarin we n.a.v. de lesstof spreken over thema's die begaafde leerlingen in hun schooltijd kunnen tegenkomen, zoals perfectionisme, onzekerheid en faalangst, het (niet) aan durven gaan van echt moeilijke uitdagingen, doorzetten bij tegenslag, focussen en omgaan met complimenten of kritiek. We filosoferen over eerlijk delen en wat kunst nou eigenlijk tot kunst maakt. Maar soms gaat het ook spontaan over kleine of grote sociale of maatschappelijke problemen of zelfs de wereldpolitiek.
- Hele jaar door: moeilijke reken'toetjes'. Van deze toetjes kunnen de kinderen het hele jaar door naar behoefte meenemen en maken. Allerlei uitdagend moeilijke maar gelukkig zelfcorrigerende rekensommen en puzzels afkomstig van zowel de vrijeschoolwereld als de

reguliere reken- en wiskundespecialisten. De opdracht hierbij is niet te snel op te geven maar door te zetten en de hersens te laten kraken.

- Diverse prikkelende opdrachten uit 'Vooruit!', speciaal materiaal voor hoogvliegers, ontwikkeld om het analytisch, creatief en praktisch denken te bevorderen.
- Een leerproject. In de 3e klas gaat dit over inleven en verbeelding, in de 4e over denken en voelen, in de 5e over leren leren en in de 6e over Koning Arthur. Hierin oefenen ze specifieke leervaardigheden en betrekken deze op zichzelf door zich af te vragen: hoe werkt dat eigenlijk bij mij? Dit vergroot hun zelfbewustzijn en zelfkennis over passende leerstrategieën.
- Een kunstzinnig doorzetters-project. In de 3e gaat dat over Karel Appel, in de 4e over Maurits Escher, in de 5e over Walt Disney en in de 6e over Nelson Mandela. Ze zijn zelf creatief bezig, geven elkaar feedback en oefenen het kijken naar kunst. Ook zijn deze projectboekjes bijzonder motiverend omdat ze duidelijk in beeld brengen hoe deze bekende persoonlijkheden ondanks grote weerstand toch hun weg gevonden hebben.
- Oefenen van het ruimtelijk inzicht met Tridio: Met blokken en tegeltjes bouwsels omzetten van 3D naar 2D en vice versa en hierover les geven aan de klasgenoten en een lagere klas.
- Leren leren: Hoe doe je dat in de praktijk, wat kom je erbij tegen, welke tip helpt jou? Kan je zien waar je vast zit in een vaste mindset ('dit kan ik niet, dat kan ik wel') en dat omzetten naar een groei mindset ('ik kan mezelf ontwikkelen')? Uit onderzoek is gebleken dat de helft van de hoogbegaafden metacognitief slecht functioneert en dat hoe je over leren denkt, grote invloed heeft op hoe goed het lukt, dus hier besteden we elk jaar aandacht aan. Ook werken we aan een positief zelfbeeld, fysiek ontspannen en de baas worden over je eigen gedachten als instrumenten om om te gaan met perfectionisme en faalangst.
- We oefenen het automatiseren in combinatie met bewegen en diep concentreren, omdat veel begaafde kinderen dit vermijden, wat op den duur problemen oplevert.
- Slimme spelletjes, met de uitnodiging erbij om te vertellen wat jouw strategie is om te winnen en zo van elkaar te leren.
- Samenwerken aan moeilijke bouwplaten.
- Sommige prismaleerlingen maken in de klas een uitgebreid project of werkstuk naar eigen keuze waar uitdagende extra opdrachten bij horen die de meervoudige intelligentie van Gardner en de taxonomie van Bloom aanspreken, met name de hogere executieve functies: analyseren, evalueren en creëren.

Prismawerk in de klas

Naast het geven van de wekelijkse Prismagroep coördineert de prismaleerkracht ook het integreren van compacten en verrijken in de klas. De prismaleerlingen maken jaarlijks individuele afspraken over het maken van uitdagend werk tijdens bepaalde lessen in de klas. Dit kan variëren tussen 0 en 4 lessen per week. Deze worden genoteerd op het prismaformulier, dat de leerling bewaart in zijn prisma-mapje. Hierop formuleert het kind ook de eigen leerdoelstelling. De klassenleerkracht ontvangt een kopie van dit formulier. Door middel van het individuele prismaformulier kunnen de prismaleerlingen een individuele leerlijn volgen, zonder dat de klassenleerkracht het overzicht verliest. In iedere klas hangt een schema wie wanneer aan prismawerk werkt. Indien gewenst maken de daartoe gemotiveerde leerlingen ook thuis extra prismawerk. De prismaleerkracht stelt eisen aan het werk, corrigeert en motiveert. Jaarlijks krijgen de prismaleerlingen een vragenlijst over zichzelf, hun leerdoelen en over hoe ze het prismawerk ervaren. Na elk schooljaar ontvangen de ouders in het getuigschrift een beoordeling in de vorm van een individuele evaluatie.

Hierin wordt de zichtbare ontwikkeling van een leren-leren-werkhouding beschreven, en ook of de leerling de uitdagingen van het prismawerk aan durft te gaan. We zien geen meerwaarde in het vastleggen van einddoelen voor de prismagroep in kwantitatieve zin. Voor ons zijn groeiend zelfvertrouwen, schittering van ogen, enthousiasme en beweeglijkheid qua mindset het doel.

Compacten

Voor wat betreft het compacten (het tot max 75% indikken van het onderwijsaanbod door het schrappen van onnodige oefening en herhaling) heeft de prismaleerkracht een adviserende rol. In schooljaar 2020/2021 willen we hier concreter naar kijken en schoolbrede richtlijnen vastleggen en implementeren. Het is een actuele vraag op welke manier wij het periode onderwijs willen compacten voor de begaafde leerlingen. Ook de optimale manier om de gebruikte methoden (De Wereld in Getallen en Staal) en weektaak te compacten vraagt nog verder onderzoek. Sommige prismakinderen kunnen bijvoorbeeld aan het begin van het schooljaar vooraf (door)getoetst worden met cito en methodetoetsen, met veel aandacht voor de gebruikte strategieën. Ook kan de IB-er m.b.v. DHH individueel adviseren. Alle leerlingen moeten overigens altijd mee doen aan de klasseninstructies van nieuwe strategieën.

Versnellen (onze visie)

Omdat het vrijeschoolonderwijs uitgaat van het aanbieden van leerstof als ontwikkelingsstof, passend bij de leeftijdsfase van het kind, zijn wij in principe geen voorstander van versnellen in de vorm van een klas hoger geplaatst worden of vervroegd naar de 1^e klas gaan. Ook zijn wij voorzichtig i.v.m. met mogelijke sociaal-emotionele consequenties voor het relatief jongere kind in de oudere groep, ook op de langere termijn, en het gat dat onherroepelijk valt wanneer het door alle leerstof heen is. Toch komt het bij hoge uitzondering wel voor dat wij hiervoor kiezen. Hier gaat dan een uitgebreid proces aan vooraf waarin leerling, ouders, leerkrachten, prismaleerkracht en IB-er zorgvuldig met elkaar afstemmen zodat er een weloverwogen besluit kan worden genomen. Er wordt eerst een volledig beeld gevormd van aanleg en vaardigheden, werkhouding, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling, onderwijsbehoeften en omgeving. Het kind wordt uitgebreid doorgetoetst om te zien op welk niveau het zich momenteel bevindt en onderzocht met de DHH. Ook wordt het kind expliciet gevraagd wat het zelf leren wil. Wij zoeken in eerste instantie altijd naar mogelijkheden om binnen de huidige klassengroep aan de leerbehoeften van het kind tegemoet te komen.

Expertise van het Samenwerkingsverband inschakelen

Het samenwerkingsverband Utrecht PO beschrijft de zorg voor begaafde leerlingen in 3 niveaus: een sterke basis (goed onderwijs en positief opvoeden in de klas), ondersteuning waar nodig (zoals bijvoorbeeld onze Prismagroep) en speciaal als het moet. Ook zijn er in de regio externe voorzieningen voor hoogbegaafden. Voor begaafde kinderen die dreigen vast te lopen kan de IB-er advies inwinnen bij specialisten van het SWV in de vorm van een eenmalig consult, advies en ondersteuning of een arrangement. Hieraan gaat altijd een onderzoek d.m.v. DHH vooraf. Dit kan eventueel ook leiden tot een overstap naar een voltijd- of deeltijdvoorziening voor hoogbegaafden.